

ГАЛУЗЕВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА УКРАЇНИ В СОТ

Д. Черевко, к. е. н., старший викладач,
І. Дроздяк, к. е. н., старший викладач
Львівський національний аграрний університет

Черевко Д., Дроздяк І. Галузеві особливості формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в умовах членства України в СОТ

Висвітлено основні результати дослідження галузевих особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в умовах членства України у СОТ.

Ключові слова: конкурентоспроможність, молокопереробні підприємства, галузеві особливості, СОТ.

Cherevko D., Drozdyak I. Branch specifics of milkprocessing enterprises competitiveness formation under conditions of Ukraine's membership in WTO

Some main results of branch specifics of milkprocessing enterprises competitiveness formation under conditions of Ukraine's membership in WTO investigation are presented in this article.

Key words: competitiveness, milkprocessing enterprises, branch specifics, WTO.

Черевко Д., Дроздяк І. Отраслевые особенности формирования конкурентоспособности молокоперерабатывающих предприятий в условиях членства Украины в ВТО

Представлены основные результаты исследования отраслевых особенностей формирования конкурентоспособности молокоперерабатывающих предприятий в условиях членства Украины в ВТО.

Ключевые слова: конкурентоспособность, молокоперерабатывающие предприятия, отраслевые особенности, ВТО.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства є його важливою характеристикою, що забезпечує йому реальну можливість тривалого позиціонування себе і своєї продукції на внутрішньому чи зовнішньому ринку відповідної продукції. Особливої уваги для підприємств України це питання набуває у зв'язку з функціонуванням України в рамках СОТ і необхідністю конкурувати з потужними закордонними виробниками.

При цьому потрібно враховувати наявність особливостей формування зазначеної конкурентоспроможності в різних галузях, що зумовлюється специфікою самих цих галузей. Особливо значною мірою це стосується молочної галузі та молокопереробних підприємств, як однієї з найважливіших сфер вітчизняної аграрної економіки, що в цілому й формує проблему, яка потребує відповідного наукового дослідження з метою одержання результатів, які можна враховувати під час формування

конкурентоутворювальної стратегії розвитку підприємств зазначеної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі підвищення конкурентоспроможності підприємств молокопродуктового підкомплексу у сучасних умовах приділяють велику увагу такі вчені-економісти, як Г. Азо-єв, В. Андрійчук, Л. Балабанова, Г. Волинський, П. Березівський, П. Гайдуцький, В. Герасимчук, Р. Глібов, Ф. Горбонос, Ю. Губені, А. Железняк, П. Калита, С. Кваша, Ю. Коробів, В. Кудлай, А. Кулик, В. Лагутін, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Нужна, Б. Пасхавер, Ж. Поплавська, Л. Раменський, В. Реутов, П. Саблук, Б. Супіханов, Р. Фатхутдинов, Г. Черевко, С. Шевельова, Д. Юданов та ін. Окремим питанням ринку молокопродукції, розробки механізмів розвитку молокопродуктового підкомплексу у вітчизняній науковій публіцистиці присвятили свої праці такі вчені-економісти, як В. Бойко, С. Васильчак, Н. Васюткіна, Н. Гавришко, Н. Голомша, Т. Дудар, Р. Дудяк, М. Ільчук, В. Липчук,

С. Марич, М. Пархомець, В. Савицька, В. Топіха, С. Шевельова, О. Шпичак, Г. Черевко та ін. Проте динамічна зміна умов господарювання за членства України в СОТ, та ще й у період загострення економічної кризи вимагає поглиблення і розширення досліджень оптимізації врахування особливостей молочної галузі на різних етапах виробництва молочної продукції з метою наступного врахування їх результатів під час формування стратегії розвитку вітчизняних підприємств та підвищення рівня їх конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках цієї продукції у важких і гострих сучасних умовах конкурентної боротьби за ці ринки.

Постановка завдання. Завданням статті є висвітлення основних результатів дослідження галузевих особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств в умовах членства України у СОТ.

Виклад основних результатів. Всю сукупність особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств за їх характером об'єктивно можна розділити на дві групи: середовищні – пов'язані зі специфікою середовища молокопродуктового підкомплексу аграрної сфери економіки, в якому функціонують ці підприємства, та рівневі – визначені специфікою рівня, на якому розглядається конкурентоспроможність.

Кожний рівень конкурентоспроможності характеризується специфічними для нього показниками, характер яких залежить від характеру кожного рівня, але в цілому визначається, знову ж таки, специфікою галузі.

Особливо чітко видно зазначений вплив специфіки галузі на особливості формування конкурентоспроможності підприємств на прикладі підкомплексів агропромислового комплексу, який охоплює досить багато різномірних галузей трьох його найважливіших сфер та відповідної інфраструктури. Усі вони тісно пов'язані між собою технологічно й економічно, однак специфіка кожної галузі позначається на чинниках формування конкурентоспроможності їх підприємств через відповідні характеристики цих чинників.

На прикладі молокопродуктового підкомплексу АПК можна побачити, що окремі з цих конкурентоформувальних чинників можуть бути за формою однакові, однак за змістом – зовсім різні. Якщо на рівні всіх трьох сфер цього підкомплексу – виробництва засобів виробництва, сільськогосподарських підприємств як виробників сировини (молока) та підприємств сфери переробки сировини і виробництва кінцевої продукції – форма одного з таких чинників може бути однаковою, наприклад, якщо йдеться про якість – ця характеристика є завжди обов'язковою у формуванні конкурентоспроможності продукції і, відповідно, підприємства, як потужний неціновий чинник її рівня, то зміст цього чинника на рівні підприємства кожної з розглянутих сфер підкомплексу є дещо відмінним. Якісні показники продукції машинобудування, якість молока і якість кожного виду широкого асортименту продукції, що виробляється підприємствами сфери переробки молокосировини, передбачають зовсім різні набори параметрів, які повинні бути витримані відповідно до існуючих стандартів якості.

Це ж саме стосується, наприклад, якості персоналу підприємства – у кожній сфері підкомплексу вимоги до цього чинника формування рівня конкурентоспроможності є різні, через відмінності в характері технологічних операцій, інтенсивності та сезонності праці, рівні кваліфікації, рівні механізації технологічних процесів, специфіки продукції тощо.

Аналогічні галузеві відмінності можна побачити й на прикладі такого чинника конкурентоспроможності підприємства, як екологічність (або екологічна безпека) продукції чи технологічних процесів її виробництва.

При цьому, звичайно, є конкурентоформувальні чинники, що мають і більш загальний характер. До таких можна зарахувати, передусім, ціну продукції (якщо не зважати на цілком об'єктивні цінові відмінності за видами продукції), умови постачання (доставки) і платежів, рівень основного і додаткового (супутнього) сервісу, рівень розвитку та інноваційності маркетингу тощо.

Виявлення зазначених і подібних галузевих особливостей у формуванні рівня

конкурентоспроможності підприємства має як теоретико-методологічне, так і чисто практичне значення, оскільки їх врахування в процесі розробки заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств дозволяє значно підвищити ефективність реалізації цих заходів та наблизити їх до реальної ситуації в молокопродуктовому підкомплексі конкретного регіону.

На думку О. Школьного, “за умов глобалізації посилюється залежність агропромислового комплексу країни від світового господарства, а також відбуваються якісні зміни в інформаційних технологіях та інституціональній структурі продовольчих ринків” [1, с. 28]. Крім того, як специфічну особливість цієї сфери господарювання вчений виділяє “необхідність активної участі держави в регулюванні економічного середовища функціонування підприємств АПК і окресленні умов конкуренції, які б суттєво відрізнялись від правил для інших галузей” [1, с. 29] і необхідність підтримки аграрного сектору економіки за допомогою механізмів субсидування [1, с. 35] та те, що “темпи економічного зростання в аграрному секторі відстають від відповідних показників обробної промисловості та економіки країни в цілому” [1, с. 30], а також “інтернаціоналізацію інституційної структури світової системи продовольчих ринків, що супроводжується посиленням впливу міжнародних організацій (Світова організація торгівлі, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд, ЄС, ФАО та ін.) та транснаціональних корпорацій” [1, с. 34], що серед продуктових підкомплексів на сьогодні особливо характерно для молокопродуктового підкомплексу.

Як специфічну особливість аграрного сектору економіки в цілому слід відзначити скорочення обсягів використання виробничих ресурсів [1, с. 126], високий ступінь їх зношеності та низький середній рівень якості технологічного обладнання у молокопереробних підприємствах зокрема.

Не менш специфічною особливістю безпосередньо молокопереробної галузі в Україні є те, що контроль за дотриманням стандартів якості тут ускладнюється тим, що переважна частина обсягів продукції тваринництва в країні виробляється у невеликих господарствах населення [1, с.

144], що визначає специфіку сировинної бази цієї галузі та специфіку заготівельної діяльності молокопереробних підприємств.

Стосовно необхідності підтримки аграрної економіки державою слід зазначити, що подібні видатки лише на сільське господарство становлять 45% бюджету ЄС [2], а середньорічні виплати в середньому на одне господарство доходять до 6 тис. євро, у тому числі для великих господарств у таких країнах, як Данія і Великобританія – по 18 тис. євро [2]. Тому О. Школьний і підкреслює, що успіху реформування в аграрній сфері перешкоджає нерозвиненість кредитного ринку та його слабка підтримка з боку держави [3].

Утвердження України як повноправного члена СОТ потребували національні інтереси нашої країни. Процеси глобалізації економіки є об'єктивними, і закономірний їх розвиток неминуче призведе до створення у Європі єдиного економічного простору та його поступового розширення. Тому і вступ України до СОТ також є цілком закономірним явищем на шляху розвитку української економіки.

Процес підготовки і вступ України до СОТ був надзвичайно складний і багатоаспектний. Тому погляди багатьох учених і практиків на хаотичний або шоківий розвиток ринкових відносин у рамках СОТ – Україна мають залишитись у минулому, оскільки вони базуються переважно на романтизмі і не спрямовані на стимулювання збільшення національного багатства та запобігання розкраданню власності і капіталу. Це зумовлює певну специфіку сучасного розуміння суті і значення вступу України до СОТ, його можливих і реальних позитивних і негативних аспектів, передбачуваних очікувань, особливостей підготовчого процесу та ролі в цьому процесі розвитку АПК, а також можливих шансів і небезпек від вступу України до СОТ для нашого АПК і особливо – сільського господарства, хоча, в принципі, доля сільського господарства в умовах функціонування його в рамках СОТ значною мірою залежить від успішності функціонування першої і третьої сфер АПК, а їх доля значною мірою, у свою чергу, залежить від успішності розвитку самого сільського господарства, особливо стосовно якості сільськогосподарської продукції як

сировини для переробної промисловості в умовах обов'язковості сертифікації якості та екологічної безпечності кінцевої продукції АПК – продуктів харчування.

Слід мати на увазі, що підготовкою до вступу у СОТ Україна почала займатись практично відразу після здобуття нею незалежності. 16 років – термін, нібито, великий, але, з іншого боку, для нас, очевидно, недостатній, тому що реальний стан нашого АПК на час вступу до СОТ був явно невідповідний щодо його фінансової стійкості та економічної міцності і умов його функціонування, тому вступ до СОТ для українського АПК ще довго буде важким іспитом на його економічну зрілість. Хоча СОТ – організація, пов'язана чисто з торгівлею, наслідки членства у ній мають безпосередній вплив на стан і розвиток виробничої сфери.

Як завжди, кожне явище, особливо економічне, має дві сторони – позитивну і негативну, але при цьому завжди існують, з одного боку, шанси на покращання ситуації, з другого – небезпека її погіршення. Ці моменти лежать в основі широко відомого SWOT-аналізу, який можна за великим рахунком застосувати і до факту вступу України до СОТ.

Отже, що позитивного дав цей крок сільському господарству і АПК України в цілому (сильні його сторони):

- свобода виходу на європейський ринок;
- можливість конкурувати на європейському ринку;
- збільшення експорту української продукції;
- ліквідація міждержавних бюрократично-митних бар'єрів у торгівлі (згідно з єдиною Угодою про сільське господарство, яка регулює міжнародну торгівлю сільськогосподарською продукцією в рамках СОТ), переведення всіх нетарифних перепон щодо імпорту сільськогосподарської продукції в тарифи та визначення їх верхньої межі, поступове зниження імпорتنих тарифів, скорочення внутрішніх та експортних субсидій для сільгосппродукції;
- активізація зовнішньоекономічної діяльності.

Негативні (або слабкі) сторони і можливі загрози цього кроку:

- відкритість і незахищеність внутрішнього ринку;
- ріст конкурентної боротьби з боку європейських виробників;
- відсутність конкурентних переваг в українських виробників;
- відсутність необхідного рівня розвитку інфраструктури;
- набагато вища від європейського рівня енергоємність і трудомісткість продукції;
- висока вартість внутрішніх кредитних ресурсів;
- низький технологічний і технічний рівень виробництва та його інноваційності.

Реалізація вказаного кроку дала АПК України в цілому можливості і шанси на:

- мобілізацію внутрішніх ресурсів з метою підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва і продукції;
- підвищення рівня якості вітчизняної продукції;
- трансферт і використання прогресивних технологій;
- залучення іноземних інвестиційних ресурсів як у формі кредитів, так і прямих інвестицій;
- збільшення надходжень від реалізації продукції за кордоном.

Водночас існують уже цілком фактичні свідчення реалізації загрози того, що вітчизняний ринок може надто наповнитись продуктами харчування іноземного виробництва низької якості та екологічно небезпечними, які витісняють вітчизняну якісну та екологічно безпечну продукцію за рахунок кращої реклами, оформлення продукції та її дешевизни. Спростовуючи існуючі міфи щодо того, що після вступу України до СОТ вона буде завалена дешевим імпортним продовольством, слід сказати, що сьогодні в Європі дешевого продовольства немає і ніколи не було, а є “дешевий неякісний непотріб, який намагатимуться завезти на наш ринок” [4, с. 45]. І тут питання конкурентоспроможності української аграрної продукції тісно переплітається з необхідністю вдосконалення українського законодавства, яке повинно сприяти захисту нашого ринку від неякісної продукції, призначеної для харчування людей. А за результатами обстеження

домогосподарств, у структурі витрат середньої української сім'ї близько 60% займають витрати на продукти харчування (у Європі – 20%) [4, с. 49]. І це при тому, що велику питому вагу у продовольстві, яке споживає українське населення, уже сьогодні складає саме неякісна імпортна продукція, значну частину якої завозять в Україну, особливо у її прикордонні регіони, нелегально, контрабандним шляхом, і яку населення купує, виходячи чисто із результатів зіставлення своїх доходів із цінами на продовольство, вимушено залишаючи осторонь такі характеристики, як безпека цих продуктів для здоров'я свого і своїх дітей. Тому питання підвищення рівня конкурентоспроможності української продовольчої продукції на внутрішньому ринку тісно переплітається також із питаннями зниження собівартості та цін на неї, довершуючи формування комплексного характеру проблеми конкурентоспроможності аграрної продукції.

Міністерство аграрної політики виділяє суттєві кошти на здійснення процесу розробки стандартів якості продукції або гармонізацію наших стандартів до рівня європейських. Але, виявляється, вимоги стандартів до екологічної безпеки та якості низки видів продуктів харчування в Україні є вищі, ніж у країнах Європи, як це не дивно, тому ця гармонізація сама по собі ні до чого доброго не приведе з погляду покращання харчування населення та покращання на цій основі його здоров'я. А якщо врахувати нещодавні рішення Уряду щодо ліквідації в країні санітарної служби, то надії на поліпшення харчування населення в Україні стають ще більш примарними.

В умовах більш ліберального ринку суттєво погіршуються можливості реалізації продукції як особистих селянських господарств, так і сільськогосподарських підприємств, яка є на сьогодні неконкурентоспроможною порівняно із сільськогосподарською продукцією європейських країн, що зумовлюється недостатністю державної підтримки аграрного сектору саме в цій частині, відсталістю технологій виробництва продукції, слабкістю матеріально-технічної бази та нерозвиненістю банківського обслуговування сільськогосподарських виробників [5].

Крім того, відносно низький технологічний і технічний рівень виробництва, зате відносно високий рівень його енергоємності та трудомісткості у сільському господарстві і в АПК загалом створюють небезпеку того, що сільське господарство України перетвориться у примітивний сировинний придаток до агропродовольчої економіки Європи і місце складування чи захоронення небезпечних відходів або здійснення виробничих процесів, що супроводжуються високою інтенсивністю забруднення навколишнього середовища.

Щоб уникнути цих загроз, потрібна економічно і соціально (а не дрібнополітично) виважена державна аграрна політика, націлена на захист внутрішнього ринку, споживача, виробника і його розвиток та зміцнення, тобто вона повинна бути сконцентрована на підвищенні конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору економіки, забезпеченні якості та безпеки продуктів харчування та сприяттєвній охороні довкілля. При цьому політика підтримки сільського господарства повинна бути дещо реформована в напрямі відокремлення підтримки розвитку сільськогосподарських виробників від підтримки розвитку сільських територій і передбачати перехід від виробничих субсидій до незалежних від обсягів та типу виробництва прямих платежів.

Відрадним для нас є те, що, за наслідками переговорів, Україна після вступу до СОТ не зобов'язана була скорочувати погоджений уже рівень сукупного виміру підтримки сільського господарства, що надає додаткові переваги і шанси агропромислому сектору.

Вступ до СОТ повинен би був дати змогу посилити позиції України на експортних ринках. Але при цьому Україна, як і інші понад 150 держав-членів СОТ, повинна би виконувати взяті на себе певні зобов'язання щодо державної підтримки сільського господарства; доступу на ринок сільськогосподарських і продовольчих товарів; санітарних і фітосанітарних заходів, експортної конкуренції у торгівлі сільськогосподарськими і продо-вольчими товарами.

Це вимагає відповідного ринкового переформування аграрного сектору та лібералізації доступу до ринків

сільськогосподарської та продовольчої продукції.

За оцінками міністра економіки України, у результаті вступу до СОТ сукупний випуск у секторі сільського господарства у довгостроковому періоді зростає на 2%, а покращання доступу на ринки призводить до суттєвого зростання експорту (+43,5%). При цьому окремі ставки тарифу на імпорт зменшуються – середньоарифметична ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію зменшується з 13,84% до 11,6%.

І, оскільки цінова різниця між світовими цінами та цінами вітчизняного виробника зменшується, Україна залишається нетто-експортером основних сільськогосподарських товарів.

Дуже поспішний вступ України до СОТ більш схожий на політичний, ніж на економічний захід, жертвою якого стала, все-таки, економіка – іноземна продукція на сьогодні захопила не лише споживчий ринок, особливо продовольчих товарів, а й починає домінувати у секторі інвестиційних товарів.

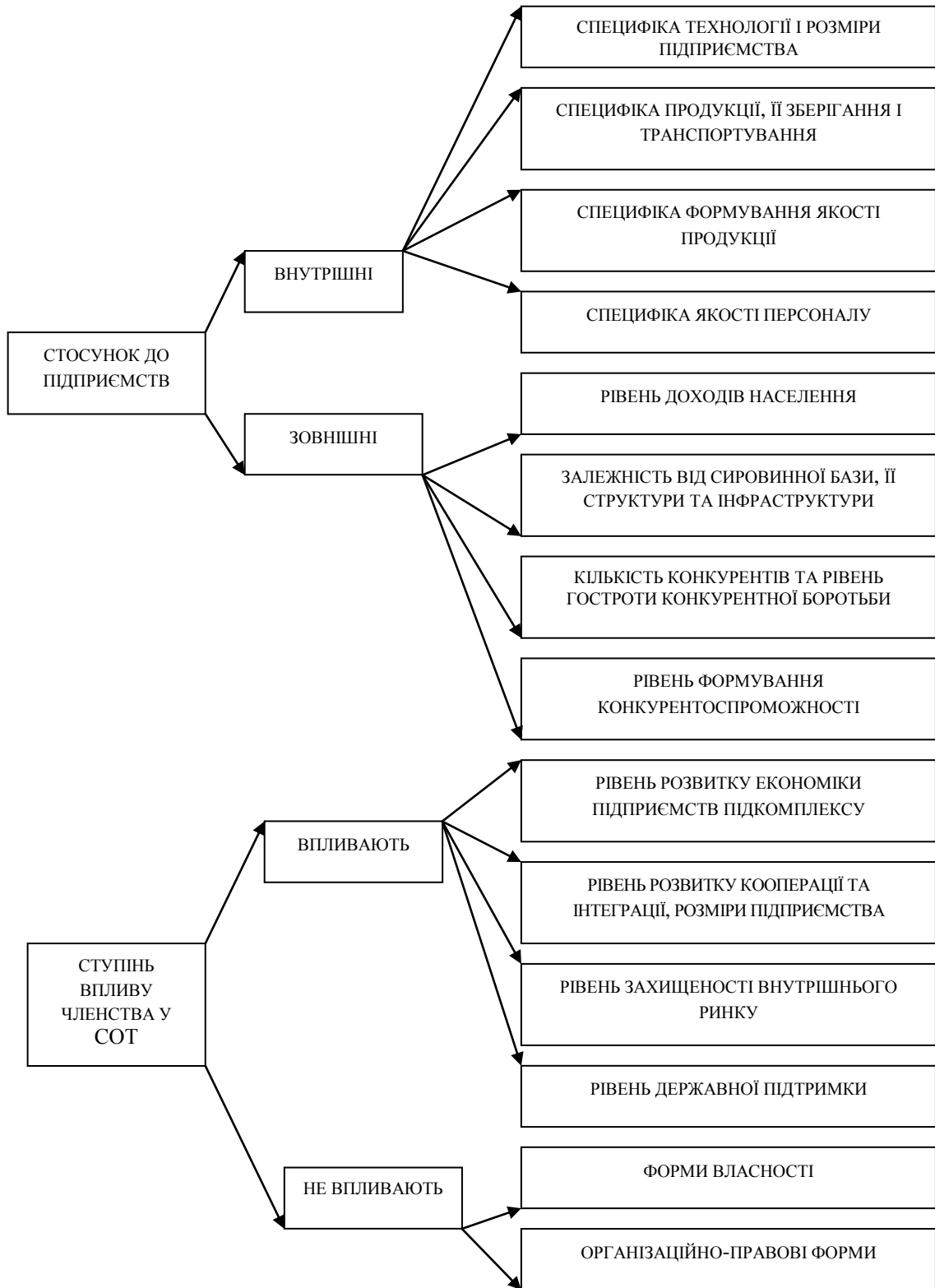

Рис. Класифікація особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств*.

* Власна розробка автора.

Необхідно “увімкнути” СОТівські механізми для захисту внутрішнього ринку. Згідно з нормами цієї організації, збільшення імпорту певної продукції на 5% за рік вважається агресією імпортерів на внутрішній ринок і дозволяє вживати протекціоністських заходів. Україна має право ввести так зване захисне мито на термін до чотирьох років, якщо імпорт завдає шкоди якійсь конкретній галузі (а в нинішніх економічних умовах доказів цьому в більшості галузей більш ніж достатньо). Як нетарифні заходи можна застосувати в такому випадку впровадження імпортних квот. Нині Україна має надаваний СОТ раз на три роки шанс реально поліпшити становище своїх виробників, не піддаючи ризику бажане (і потрібне) членство у цій організації, бо, змарнувавши такий шанс, треба буде чекати на повторну можливість ще три роки.

Проаналізовані особливості формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств та умови цього формування скомпоновані у відповідну структурно-логічну схему (див. рис.).

Висновки. Таким чином, в основі класифікації особливостей формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств лежать певні критерії,

основними з яких є стосунок до цих підприємств чинників, які діють на їх конкурентоспроможність, згідно з якими ці особливості можуть бути внутрішніми та зовнішніми, а також ступінь впливу факту членства України у СОТ на цю конкурентоспроможність, за яким їх можна розділити на такі, що впливають, та такі, що не впливають на формування конкурентоспроможності цих підприємств.

Характерним є те, що наведені особливості у молокопереробних підприємствах проявляються, як правило, у комплексі і практично одночасно, що формує загальну комплексну специфіку формування конкурентоспроможності молокопереробних підприємств. Врахування виявленої специфіки конкурентоспроможності молокопереробних підприємств та їх продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках під час розроблення стратегії її підвищення повинно здійснюватись у комплексі з використанням тарифних і нетарифних інструментів захисту вітчизняних виробників та внутрішнього ринку, особливо – ринку продуктів харчування, оскільки від цього залежить і рівень продовольчої безпеки країни, і в кінцевому підсумку рівень здоров'я нації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Школьнік О. О. Організаційно-економічні механізми управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств : [монографія] / О. О. Школьнік. – Умань : Вид-во Уманського ДАУ, 2007. – 308 с.
2. Європейський Союз : словник-довідник / [за ред. Ю. Марченко]. – К. : К.І.С., 2009. – 152 с.
3. Школьнік О. О. Фінансово-економічна підтримка сільськогосподарських виробників / О. О. Школьнік // Збірник наукових праць Подільської державної аграрно-технічної академії. Вип. 12 : у 2 т. – Кам'янець-Подільський, 2004 – . – Т. 2. – 2004. – С. 125-128.
4. Суніханов Б. К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ / Б. К. Суніханов // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 44-49.
5. Аблязова С. А. Підвищення ефективності управління конкурентоспроможністю підприємств виноградарсько-виноробної галузі Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / С. А. Аблязова. – Львів : ЛНАУ, 2008. – 20 с.

